

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

30.06.2025 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Політична регіоналістика. Місцева політика та самоврядування

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>бакалаврський</u>
галузь знань (шифр і назва)	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u>
спеціальність (шифр і назва)	<u>052 Політологія</u>
освітня програма	<u>Політичні технології та аналіз політики</u> (шифр і назва)
вид дисципліни (обов'язкова/за вибором)	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>філософський</u>

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету від 30 червня 2025 року, протокол № 5

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Мовчан Уляна Ігорівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології; Панченко Тетяна Василівна – доктор політичних наук, професор кафедри політології

Програму схвалено на засіданні кафедри політології
Протокол від “27.06.2025 року № 16

Завідувач кафедри політології

Фісун О.А.

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики»

Гарант освітньо-професійної програми

Тетяна КОМАРОВА

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету
Протокол № 10 від 19 червня 2024 року

Голова науково-методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Політична регіоналістика. Місцева політика та самоврядування» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики» підготовки бакалавра за спеціальністю 052 «Політологія».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів уявлення про територіальні структури сучасних суспільств, теоретичні та практичні проблеми регіоналістики та місцевої політики

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- формування цілісного розуміння теоретичних підходів, концепцій і аналітичних моделей політичної регіоналістики та територіального розвитку;
- опанування ключових принципів територіальної організації держави, моделей внутрішньодержавних відносин, типів адміністративно-територіальних устроїв та механізмів їх реформування;
- набуття знань про різновиди сучасного регіоналізму, джерела формування українського регіоналізму та особливості регіональної політики у світовій і вітчизняній практиці;
- розуміння структури, функцій та світових моделей місцевого самоврядування, а також специфіки співвідношення державного управління і місцевої автономії; здобуття навичок аналізу еволюції інститутів місцевого самоврядування в Україні, їх нормативно-правової бази та впливу політичних еліт на процеси врядування;
- осягнення логіки та наслідків реформи децентралізації, включно з її проявами під час війни, а також критичне розуміння факторів стійкості та ризиків неопатримоніальних практик на місцевому рівні;
- розвиток аналітичних умінь щодо оцінювання взаємодії регіональних і центральних політичних акторів, субнаціональних режимів і динаміки центр-регіональних відносин;
- підвищення здатності застосовувати інструменти політичного аналізу для інтерпретації територіальних процесів, міжрегіональних диспропорцій, регіональних ідентичностей та особливостей локального врядування.

1.3. Кількість кредитів -4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова/ За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
7-й	7-й
Лекції	
24 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
24 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
72 год.	106 год.
Індивідуальні завдання	
1 контрольна робота	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна.

В результаті вивчення курсу "Політична регіоналістика. Місцева політика та самоврядування" студенти повинні мати загальні та фахові компетентності (передбачені освітньою програмою).

Загальні компетентності:

ЗК 03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 08. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

Фахові компетентності:

ФК 01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

ФК 03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

ФК 05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна**Програмні результати навчання:**

ПРН 03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

ПРН 08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

ПРН 10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах

ПРН 12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

1.8. Пререквізити (перелік дисциплін, що передують вивченню даної дисципліни)

Відповідно до структурно-логічної схеми освітньої програми, дисципліна викладається на 4 році навчання, і її вивченню передують задовільне засвоєння дисциплін загальнонаукової та теоретичної підготовки, а також теоретико-методологічного блоку.

2. Тематичний план навчальної дисципліни***Розділ 1. Політична регіоналістика як наукова дисципліна та соціально-політична практика*****Тема 1. Вступ до політичної регіоналістики. Передумови розвитку політичної регіоналістики в Україні**

Регіон як об'єкт соціально-політичного аналізу. Поняття регіону. Розуміння регіону в північноамериканській і європейській традиції, уявлення про регіон радянських дослідників, сучасні трактування регіону в Україні і Європі. Регіон: політичний, економічний, культурний, ментальний. Дослідження відносин між центром і регіонами в Україні як передумова формування національної політичної регіоналістики (економічні, соціологічні, правові, політичні).

Тема 2. Теорії політичної регіоналістики й територіального розвитку

Основи політико-географічного аналізу. Держава як категорія політичної географії і геополітики; фрагментація й інтеграція як державотворчі процеси (Ж. Готман і Р. Хартшорн); державне будівництво в контексті еволюції територіальних систем (С. Роккан); електоральна географія. Економічний і культурний детермінізм у поясненні процесів територіального та регіонального розвитку. Теорії суверенітету та їхні інтерпретації в поясненні внутрішньодержавних відносин. Класичні підходи до політичного суверенітету (Ж. Боден і Ж.-Ж. Руссо); інтерпретації політичного суверенітету в есе батьків-засновників США (А. Медісон, Дж. Гамільтон, Дж. Джей) та «суверенітету народу» у працях Т. Джеферсона; нове бачення проблеми політичного суверенітету в роботі В. Острома «Зміст американського федералізму»; теорія співсуспільної демократії А. Лейпхарта.

Тема 3. Сучасний регіоналізм: світовий досвід. Джерела й зміст сучасного українського регіоналізму

Регіоналізм, регіоналізація і глобалізація. Регіоналізм як «вимоги регіонів», регіоналізація як «відповідь центру», регіоналізм як соціокультурна доктрина. Види регіоналізму: політичний, економічний, культурний. Європейський досвід регіоналізації. Просторові особливості української держави. Історико-культурні фактори регіоналізації української держави. Економічна розмаїтість регіонів, динаміка міжрегіональних диспропорцій. Зовнішні фактори регіоналізації України.

Тема 4. Територіальна організація держави. Адміністративно-територіальний поділ сучасних держав

Територіальна організація держави. Централізація й децентралізація як моделі внутрішньодержавних відносин. Унітарна, конфедеративна, федеративна й квазіфедеративна держави. Історичні умови виникнення й особливості функціонування федеративних держав. Симетричні й асиметричні федерації. Конституційні й договірні федерації. Гарантії цілісності держави: проблеми автономізації, федералізації сепаратизму й сепесії. Поняття адміністративно-територіального поділу держави (АТП) і його основні функції. Основні принципи адміністративно-територіального устрою та вимоги до нього у світовій практиці.

Тема 5. Регіональна політика: світовий та вітчизняний досвід

Аналіз різних типів субнаціональних режимів, що існують в сучасних державних структурах. Вплив таких режимів на управління, розвиток і соціально-політичну стабільність регіонів. Порівняння варіацій субнаціональних режимів у різних країнах: Вивчення випадків, де субнаціональні режими зумовили політичні або соціальні конфлікти, а також успішні приклади інтеграції регіонів в національну політичну систему.

Тема 6. Реформа адміністративно-територіального поділу в Україні

Система АТУ України, її законодавча база. Схема сучасного АТП України. Підходи до реформування АТП в Україні: історія й сучасність. Проекти адміністративного устрою в історії України. Сучасні підходи до реформування АТП: федералізація, укрупнення існуючих адміністративних одиниць, збереження існуючого обласного поділу зі створенням додаткового адміністративного рівня, збереження існуючого обласного поділу з реформуванням базових адміністративних одиниць, збільшення кількості одиниць інфранационального рівня. Аналіз аргументів «за» і «проти» даних підходів. Останні пропозиції зі зміни адміністративно-територіального устрою.

Розділ 2. Місцеві соціально-політичні інститути і процеси

Тема 1. Місцеве самоврядування та державне управління на місцях

Теоретичні підходи до сутності місцевого самоврядування. Теорії й концепції місцевого самоврядування – класичні (суспільна й державна теорії) і сучасні (концепції суспільного вибору, дуалістична і локалістська). Світові моделі місцевого самоврядування. Класичні моделі: англосаксонська, французька (континентальна), змішана (іберійська) і радянська; альтернативний варіант – інтегровані системи, дуальні системи, системи розщепленої ієрархії; три типи моделей здійснення управління й самоврядування: централізована, децентралізована й змішана (дуалістична). Структура й функції місцевого самоврядування. Регіональне і місцеве управління: цілі й завдання, структура органів. Моделі владних відносин у регіоні та між центром і регіонами: світовий досвід. Регіональне представництво в центральних органах влади. Лобіювання регіональних інтересів.

Тема 2. Розбудова інститутів місцевого самоврядування в Україні в 1991-2014 рр

Історія становлення інституту місцевого самоврядування з 1991 року. Еволюція нормативно-правової бази відносин між центром і регіонами України. Роль місцевих еліт на прийнятті політичних рішень на місцях.

Тема 3. Реформа місцевого самоврядування України

Реформа децентралізації, запроваджена в 2014 р. Основні етапи та положення реформи. Основні успіхи реформи: фіскальна децентралізація та місцеві бюджети. Збільшення рівня довіри громадян до місцевих органів влади. Основні провали реформи: неформальна влада місцевої еліти. Результати місцевих виборів 2020р.

Тема 4. Регіональні політичні еліти та їх вплив на розвиток місцевого самоврядування

Поняття регіональних політичних еліт. Роль регіональних еліт у політичних процесах та розвитку місцевого самоврядування. Взаємодія між місцевими елітами та центральною владою. Механізми впливу регіональних еліт на прийняття рішень на місцевому рівні та участь у формуванні державної політики. Регіональні еліти як фактор стабільності чи дестабілізації в умовах політичних і соціальних трансформацій. Світовий досвід взаємодії між регіональними елітами та центральною владою.

Тема 5. Роль реформи децентралізації у стійкості перед викликами війни

Зміни в законодавстві щодо місцевої політики згідно з законом про військовий стан. Фактори, які сприяють стійкості народу України у війні РФ проти України. Співвідношення централізації, децентралізації та демократії під час війни. Перспективи відбудови у післявоєнний період.

Тема 6. Децентралізація та неопатримоніалізм

Регіоналізація та децентралізація як фактори демократизації держави. Особливості процесів децентралізації у непатримоніальних режимах. Фактори, які сприяють захопленню влади місцевими елітами. Фактори, які перешкоджають захоплення влади місцевими елітами

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
л		П	лаб	інд	ср	л		п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Політична регіоналістика як наукова дисципліна та соціально-політична практика												
Тема 1. Вступ до політичної регіоналістики. Передумови її розвитку в Україні.	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 2. Теорії політичної регіоналістики й територіального розвитку.	10	2	2			6	10	1				9
Тема 3. Сучасний регіоналізм: світовий досвід. Джерела й зміст сучасного українського регіоналізму	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 4. Територіальна організація держави. Адміністративно-територіальний поділ сучасних держав	10	2	2			6	10	1				9
Тема 5. Варіації субнаціональних режимів	10	2	2			6	10					10
Тема 6. Реформа адміністративно-територіального поділу в Україні	10	2	2			6	10	1				9
Разом за розділом 1	60	12	12			36	60	5	3			52
Розділ 2. Місцеві соціально-політичні інститути і процеси												
Тема 1. Місцеве самоврядування та державне управління на місцях	10	2	2			6	10	1				9
Тема 2. Розбудова інститутів місцевого самоврядування в Україні в 1991-2014 рр.	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 3. Реформа місцевого самоврядування України	10	2	2			6	10	1	1			8
Тема 4. Регіональні політичні	10	2	2			6	10					10

еліти та їх вплив на розвиток місцевого самоврядування											
Тема 5. Роль реформи децентралізації у стійкості перед викликами війни	10	2	2			6	10	1			9
Тема 6. Децентралізація та неопатримоніалізм.	10	2	2			6	10	1			9
Разом за розділом 2	60	12	12			36	60	5	3		52
Усього годин	120	24	24			72	120	10	4		106

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість годин
		денна	заочна
1	Вступ до політичної регіоналістики. Передумови її розвитку в Україні.	2	1
2	Теорії політичної регіоналістики й територіального розвитку.	2	
3	Сучасний регіоналізм: світовий досвід. Джерела й зміст сучасного українського регіоналізму	2	1
4	Територіальна організація держави. Адміністративно-територіальний поділ сучасних держав	2	
5	Варіації субнаціональних режимів		
6	Реформа адміністративно-територіального поділу в Україні	2	
7	Місцеве самоврядування та державне управління на місцях	2	
8	Розбудова інститутів місцевого самоврядування в Україні в 1991-2014 рр	2	1
9	Реформа місцевого самоврядування України	2	1
10	Регіональні політичні еліти та їх вплив на розвиток місцевого самоврядування	2	
11	Роль реформи децентралізації у стійкості перед викликами війни	2	
12	Децентралізація та неопатримоніалізм	2	
	Разом	24	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	Кількість годин
1	Вступ до політичної регіоналістики. Передумови її розвитку в Україні. <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми., підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	8
2	Теорії політичної регіоналістики й територіального розвитку. <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	9
3	Сучасний регіоналізм: світовий досвід. Джерела й зміст сучасного українського регіоналізму <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь(презентацію), підготувати інформаційні повідомлення за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою	6	8
4	Територіальна організація держави. Адміністративно-територіальний поділ		

	сучасних держав <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь(презентацію) підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	9
5	Варіації субнаціональних режимів <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь(презентацію) підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою	6	10
6	Реформа адміністративно-територіального поділу в Україні <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь(презентацію) підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою	6	9
7	Міське самоврядування та державне управління на місцях <i>Завдання:</i> ознайомитися з лекційним матеріалом та з матеріалами рекомендованої літератури за темою, підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	9
8	Розбудова інститутів місцевого самоврядування в Україні в 1991-2014 рр <i>Завдання:</i> ознайомитися з лекційним матеріалом та з матеріалами рекомендованої літератури за темою, підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	8
9	Реформа місцевого самоврядування України <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь(презентацію) підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	8
10	Регіональні політичні еліти та їх вплив на розвиток місцевого самоврядування <i>Завдання:</i> розглянути лекційний матеріал та наукову літературу з цієї теми, підготувати доповідь (презентацію) підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою	6	10
11	Роль реформи децентралізації у стійкості перед викликами війни <i>Завдання:</i> ознайомитися з лекційним матеріалом та з матеріалами рекомендованої літератури за темою, підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	9
12	Децентралізація та неопатримоніалізм <i>Завдання:</i> ознайомитися з лекційним матеріалом та з матеріалами рекомендованої літератури за темою, підготувати інформаційні повідомлення та доповіді за питаннями теми практичного заняття, відповісти на запитання для контролю знань, підготувати завдання за темою.	6	9
	Разом	72	106

6. Індивідуальні завдання

Контрольна робота.

7. Методи навчання

Відповідність методів навчання та форм оцінювання визначеним результатам навчання за ОПШ віддзеркалює табл.

Методи навчання та засоби діагностики результатів навчання за освітньою компонентною «Політична регіоналістика. Місцева політика та самоврядування»

Шифр	Результати нав-	Методи навчання	Засоби діагностики
------	-----------------	-----------------	--------------------

ПРН (відповідно до ОПП)	чання (відповідно до ОПП)		/форми оцінювання
ПРН 2.	Визначати, формулювати та пропонувати шляхи вирішення професійних теоретичних та практичних проблем.	Лекція, пошук інформації	Оцінювання усних відповідей на практичних заняттях, тестових завдань, залікова робота
ПРН 3.	Проводити професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел.	Пошук інформації	Оцінювання результатів індивідуального завдання на практичних заняттях; тестових завдань, залікова робота
ПРН 14.	Мати базові знання щодо ключових принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.	Навчальна дискусія, презентація доповідей	Оцінювання презентацій, роботи учасників під час роботи в малих групах
ПРН 16.	Розуміти базові особливості реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічний, історичний та соціокультурний контекст функціонування та взаємодії	Навчальна дискусія, презентація доповідей	Оцінювання презентацій, роботи учасників під час роботи в малих групах

8. Методи контролю

При вивченні дисципліни застосовуються поточний та підсумковий семестровий форми контролю. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу.

Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях, у формі виступів здобувачів з доповідями при обговоренні навчальних питань на практичних заняттях.

Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень здобувача. Він проводиться у письмовій формі у вигляді екзаменаційної роботи. Терміни проведення екзаменаційної роботи встановлюються графіком навчального процесу, а обсяг навчального матеріалу, який виноситься на підсумковий семестровий контроль, визначається робочою програмою дисципліни.

Сумарна кількість рейтингових балів за вивчення дисципліни за семестр розраховується як сума балів, отриманих за результатами поточного контролю та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Максимальна сума балів за семестр складає 100 балів.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

У разі настання / подовження дії **обставин непоборної сили** (в тому числі запровадження жорстких карантинних обмежень в умовах пандемії з заборонаю відвідування ЗВО) здобувачам вищої освіти денної форми навчання надається можливість скласти **екзамендистанційнона платформі Moodle** в дистанційному курсі «Політична регіоналістика. Місцева політика та самоврядування»

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання												Разом	Екзамен	Сума	
Розділ 1						Розділ 2						к/р	60	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T1	T2	T3	T4	T5	T6				
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	10			

При вивченні кожної теми проводиться поточний контроль у формі усного опитування, виступів здобувачів, есе та тестового контролю із заздалегідь визначених питань.

Критеріями оцінювання знань за поточний контроль є успішність освоєння знань та набутих навичок на лекціях та практичних заняттях, що включає систематичність їх відвідування, здатність здобувача засвоювати категорійний апарат, навички узагальненого мислення, логічність та повноту викладання навчального матеріалу, навички творчо підходити до вирішення поставлених завдань, активність роботи на практичних заняттях, рівень знань за результатами опитування на практичних заняттях, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань.

За виступ на практичному занятті здобувач може отримати від 1 (доповнення, уточнення після відповіді або виступу іншого здобувача) до 5 (розгорнутий аналіз питання із залученням даних наукових статей, монографій, статистичних даних, схем, тощо) балів.

Загальна максимальна сума балів за роботу в семестрі складає **60** балів.

Критерії оцінювання роботи протягом семестру

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал.
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконанні завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин,

	наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невідповідно публічно представити матеріал.

Максимальна сума балів за екзамен складає **40**.

Критерії оцінювання екзаменаційної роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
35-40	Здобувач цілком і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
29-34	Здобувач достатньо повно і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує термінологією і поняттями, демонструє знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
18-28	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, але спостерігаються деякі упущення при відповіді на питання, обґрунтування неточні. Не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами.
10-17	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, розуміє їхню сутність, намагається робити висновки, але при цьому слабко орієнтується в джерелах, припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно.
0-9	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання, або відповідь не правильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає **100** балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Берданова О. Місцеве самоврядування. Local self-government : підручник / за ред. В. М. Вакуленка, Ю. Ф. Дехтяренка, В. С. Куйбіди; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2019. 671 с.
2. Горобець І., Дудко І., Киридон А. Міжнародні регіональні процеси та зовнішньополітичні пріоритети : монографія. Дипломатична акад. України при М-ві закордонних справ України. Київ, 2017. 436с.
3. Куйбіда В. Нова регіональна політика ЄС : уроки для України: аналітична записка / В. С. Куйбіда, Л. І. Федулова. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т експертно-аналітичних та наукових дослідж. Київ : [НАДУ], 2019.

4. Крисоватий А. Європейська регіональна політика: підруч. для студентів ВНЗ III - IV рівнів акредитації / за ред. Крисоватого А. І. та Ліщинського І. О.; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль : Економічна думка ЗУНУ, 2020. 235 с.
5. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування в Україні та державах-учасницях ЄС: конституційне регулювання й організаційні моделі: монографія. Нац. акад. внутр. справ. Київ : Ліра-К, 2018. - 379 с.
6. Abels G., Battke J. Regional Governance in the EU : Regions and the Future of Europe. Edward Elgar Publishing, 2019.
7. Boggero, Giovanni. Constitutional Principles of Local Self-Government in Europe. Brill, 2018.
8. Braun M. R., and ProQuest. The Politics of Regional Cooperation and the Impact on the European Union : a Study of Nordic Cooperation and the Visegrad Group. Edward Elgar Publishing, 2021.
9. Farvacque-Vitkovic C., Kopanyi M. Better Cities, Better World. 1st ed., World Bank, 2019
10. Kerley R., Liddle J., Dunning P. The Routledge handbook of international local government: ed. by London, Routledge, 2018, 528 p.

Додаткова література

1. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : Монографія. К. : Ін Юре, 2003. 512 с.
2. Біленчук П. Д. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). К. : Атіка, 2000. 304 с.
3. Гьофе О. Справедливість і субсидіарність : Виступи в Україні. К. : Альтерпрес, 2004. 144 с. (Філософські контакти. Україна — Німеччина).
4. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З. С. Варналія. К. : НІСД, 2007. 768 с.
5. Засоби подолання кризових явищ у системі державного управління : світовий досвід і Україна : [наукова записка] / Від. ред. В. П. Горбатенко. К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАНУ, 2011. 68 с.
6. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. [Пер. з фр. В. Ховхуна]. К. : Основи, 1996. 420 с.
7. Киш Є. Роль регіонів Європи в процесі європейської інтеграції. Державне управління та місцеве самоврядування в Україні: шляхи реформування : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, 2000. С. 124—138.
8. Кубійда В. Міське самоврядування і управління територіальним розвитком : історичні аспекти, сучасні реалії і проблеми удосконалення. Львів, 1999. 71 с.
9. Кучеренко Т. В. Регіональна політика в Україні в контексті європейської інтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. II політологічні читання «Глобалізація світу і вибір моделі розвитку сучасної України». Питання політології. 2003. № 592. С. 282—291.
10. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми і прогнози / Сасенко Ю. І., Ткачук А. Ф., Привалов Ю. О. К. : Інститут соціології НАНУ, 1997. 148 с.
11. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність : український контекст : Монографія. К. : ШІЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
12. Основи демократії : Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій ; Мін-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр-канад. проект «Демократична освіта». К. : Ай Бі, 2002. 684 с.
13. Основи етнодержавознавства / За ред. Ю. Римаренка. К. : «Либідь», 1997. 656 с.
14. Панченко Т. В. Передумови розвитку вітчизняної політичної регіоналістики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Питання політології». 2004. № 643'2004. С. 172—179.
15. Панченко Т. В. Перспективи реалізації принципу субсидіарності у регіональному врядуванні країн Європи. Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. К., 2011. Випуск 47 (5). С. 627—634.
16. Панченко Т. В. Політична регіоналістика: Комплекс навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальностей «Соціологія», «Політологія». Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 32 с.
17. Панченко Т. В. Політична регіоналістика : Навч. посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 188 с.
18. Панченко Т. В. Політична регіоналістика в системі регіональних і політичних дисциплін: огляд концептуальних підходів. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К., 2009. Вип. 44 (підсерія «Курасівські читання»). С. 47—56.
19. Панченко Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку : Монографія / Т. В. Панченко. Х. : Майдан, 2011. 366 с.
20. Панченко Т. В. Регіональна структура країн Європи: спроба типологізації. Політичний

менеджмент. 2011. № 3. С. 157–169.

21. Патнам Р. Творення демократії : традиції громадянської активності в сучасній Італії [пер. з англ. В. Ющенко]. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 302 с.
22. Політико-управлінський потенціал органів місцевого самоврядування міста. За загальною редакцією проф. В. В. Лісничого. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. (Серія «Державне управління XXI століття»). 155 с.
23. Політична регіоналістика : Комплекс навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальності «Політологія». Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. 32 с.
24. Прієшкіна О. В. Місцеве самоврядування в Україні: правове регулювання безпосередньої демократії : Навч. Посібник. К. : Кондор, 2004. 336 с.
25. Регіоналізація і вибори як засоби удосконалення владних відносин в Україні : теорія і практика / За заг. ред. О. О. Дьоміна. Х. : ХарПІ УАДУ «Магістр», 2003. 580 с.
26. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження : Монографія. К.: УАДУ, 2001. 112с.
27. Сенктон Е. Системи міського управління [пер. з англ. С. Куц ; гол. ред. і автор передмови Дж. Перлін ; наук. ред. В. Пасісниченко]. Харків : Центр освітніх ініціатив, 2001. 96 с..
28. Стегній О. Регіоналізм як об'єкт соціологічного дослідження. К. : Інститут соціології НАН України, 1998. 172 с.
29. Татаренко Т. Регіональний фактор у політичному житті України : Монографія. Луганськ : Вид. СНУ ім. В. Даля, 2005. 416 с.
30. Токвіль А. Про демократію в Америці. У двох томах [пер. з франц Г. Філіпчука та М. Москаленка ; передмова А. Жардена]. К. : Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с.
31. Томпсон Е. Регіони, регіоналізація та регіоналізм в сучасній Європі. Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів. – Луганськ : Альма-матер-Знання, 2002. С. 95–110.
32. Уоттс Р. Федеративні системи . Х. : Центр освітніх ініціатив, 2002. 192 с.
33. Яцунська О. О. Місцеве самоврядування : світовий досвід та Україна: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей «Політологія», «Правознавство». Миколаїв- Одеса : ТОВ Від, 2003. 150 с.
34. Endo K. The Principle of Subsidiarity : From Johannes Althusius to Jacques Delors. Ken Endo. Hokkaido University, 1993. URL: [http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/15558/1/44\(6\)_p652-553.pdf](http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/15558/1/44(6)_p652-553.pdf).
35. Follesdal A. Subsidiarity and Democratic Deliberation. URL: http://www.arena.uio.no/publications/wp99_21.htm.
36. NUTS. The Nomenclature of Territorial Units for Statistics. European Commission. Eurostat. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction.
37. Subsidiarity: Brief Anthology. Regione Lombardia, 2009. 101 p. URL: <http://irer.it/convegni/archivioeventi/eventi-2009/assise-della-sussidiarieta/sussidiarieta-subsidiarity-subsidiarite/subsidiarity.-brief-anthology/>.
38. Sisk, Timothy D. Democracy at the Local Level: the International IDEA Handbook on Participation, Representation, Conflict Management, and Governance. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2001

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Серія "Децентралізація та Врядування": <https://despro.org.ua/library/publication/decentralisation-and-governance-books/>
2. Децентралізація в Україні: <https://www.decentralization.gov.ua/>
3. The Assembly of European Regions. —Режим доступу: <http://www.aer.eu>